



Tarpeellinen menetelmäkirja kulttuurien tutkimukseen ja muihin ihmistieteisiin

Arvio teoksesta Fingerroos, Outi, Konsta Kajander & Tiina-Riitta Lappi toim. *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 2022. 429 s. ISBN 978-951-858-571-1.

Tiina Käpylä

Kulttuurien tutkimuksen menetelmät -teoksen toimittajien mukaan kyseessä on ”kaleidoskooppimainen näyte humanistisen kulttuurien tutkimuksen menetelmistä, tutkijuudesta ja tiedon tuottamisesta 2020-luvun alussa.” (s. 10). [1] Lukijan on helppo allekirjoittaa kuvaus. Kirjan on toimittanut kolme eri uravaiheessa olevaa tutkijaa. Ensimmäinen heistä on professori ja muistitietotutkija Outi Fingerroos Jyväskylän yliopiston Kulttuurit ja yhteisöt muuttuvassa maailmassa -tutkinto-ohjelmasta. Toinen toimittaja on FT ja post doc -tutkija Konsta Kajander, jonka tutkimusala ovat muun muassa 1800-luvun agraari- ja työväenkulttuuri, kansan kirjallistuminen, koulutuksen historia ja kulttuurien tutkimuksen tietoteoreettiset kysymykset. Kolmas toimittaja on FT, kaupunkietnologian dosentti Tiina-Riitta Lappi Jyväskylän yliopistosta.

Kaiken kaikkiaan teoksessa on 25 kirjoittajaa, jotka edustavat Suomen eri korkeakoulujen kulttuurien tutkimuksen aineita uskontotieteestä kansatieteeseen ja kulttuuriantropologiasta folkloristiikkaan Jyväskylän yliopiston useista eri koulutusohjelmista ja tutkimusyksiköistä, Turun yliopistolta ja Åbo Akademilta. Yliopistojen lisäksi kirjoittajia on myös Jyväskylän ammattikorkeakoulusta ja Karelia-ammattikorkeakoulusta sekä yrittäjätaustalta. Kun kyseessä on monipuolinen menetelmäteos, laaja läpileikkaus eri korkeakouluista ja aloista on toimiva ratkaisu.

Kirja on artikkelikokoelman muodossa julkaistu menetelmäteos, joka pureutuu yksityiskohtaisesti kulttuurien tutkimuksen menetelmiin, havainnointiin ja haastatteluun sekä aistietnografiaan. Kyseessä ei ole pelkkä kenttätöopas, vaan sen lisäksi teoksen tarjoama menetelmäarsenaali kattaa niin analyysiin kuin kirjoittamiseenkin liittyviä menetelmiä, kuten etnografisen kirjoittaminen tai narratiivinen analyysi. Vaikka teoksen ei luvata kattavan kaikkia näkökulmia, on se monipuolinen ja laajapohjainen. Kirjassa käsitellään erilaisten tutkimuksen tekemisen tapojen lisäksi muun muassa tutkimusetiikkaa, tietosuojaikäytäntöjä ja aineistonhallintaa sekä ylipäätään tutkijan arkea työssään.



Teos rakentuu viidestä osasta, jotka etenevät traditioista, epistemologioista ja eettisistä pohdinnoista kentälle. Kirjan puolivälissä siirrytään tutkijaan ja etnografiaan sekä teksteihin ja analyysiin. Kirjan päättää ”Grafia taitona” -osa, jossa käsitellään etnografista kirjoittamista ja tutkimussuunnitelmaa. Teos ei siis etene suoraviivaisesti tutkimuksenteon – ainakin teoriassa – toisiaan seuraavien vaiheiden mukaan, jolloin loogisinta olisi aloittaa tutkimussuunnitelmasta. Kirjan sisäinen logiikka luo kattavan yleiskuvan, jonka lopussa lukija on ikään kuin saanut tarvittavat tiedot ja voi ryhtyä tekemään tutkimussuunnitelmaa. Kirjaa voi vallan hyvin lukea myös valikoiden, jolloin lukujen keskinäisellä järjestyksellä ei ole suurta merkitystä. Osat sisältävä yhteensä 21 lukua, joista osa on lyhyitä katsauksia ja osa pitkiä, omaa aihettaan tarkkaan ja kokonaisvaltaisesti luotaavia artikkelityyppisiä tekstejä. Tällainen rakenne palvelee hyvin menetelmäteoksessa, jolla lähtökohtaisesti pyritään kattamaan useamman kulttuurien tutkimuksen oppialan kenttä, ja aiheidenkin kokoluokka vaihtelee. Jokaisen luvun lopussa on sen kirjoittajien antamat viisi kirjavinkkiä kyseisen luvun aihepiiriin syvempään opiskeluun. Lisäksi kirjasta löytyy tietolaatikoita, joihin on koottu keskeisiä käsitteitä tai teemoja tiiviiseen infopakettimaiseen muotoon esimerkiksi metodologian ja henkilötiedon käsitteille mutta myös kenttätövinkeille löytyvät omat infolaatikat niitä sivuavista luvuista.

Teos esittelee laajasti myös kulttuurien tutkimuksen eri aloilla viime aikoina tehtyä tutkimusta, antaen samalla hyvän kuvan tutkimusaiheiden ja näkökulmien moninaisuudesta. Teos onkin suunnattu nimensä mukaisesti kulttuurien tutkimuksen, kuten kansatieteen, etnologian, folkloristiikan, kulttuuriantropologian ja muiden humanistista, laadullista tutkimusta edustavien alojen opiskelijoille ja tutkijoille. Teos on sovellettavissa monilta osin myös muun muassa etnomusikologian ja muiden ihmistieteiden aloille, joissa painottuu humanistinen ote.

Teoksen julkaiseminen juuri nyt on ajankohtaista erityisesti digitaalisten aineistojen yleistymisen, EU:n tietosuojalain mutta myös muun muassa nousussa olevan vammaistutkimuksen näkökulmista. Kirjassa siis nostetaan eri tavoin pinnalla olevia teemoja ja aiheita esiin. Toinen huomionarvoinen seikka on se, että kirja keskittyy spesifisti eri kulttuurien tutkimuksen kentälle, eikä kaiken kattavasti laadulliseen tutkimukseen, jonka yleisoppaita usein hallitsee yhteiskuntatieteellinen ja sosiologinen pohjavire humanistisen kontekstin kustannuksella. Kulttuurien tutkimuksen identiteetistä ja tulevaisuudesta on käyty viime vuosina keskustelua, ja oppiaineiden yhdistäminen laajemmiksi oppiainekokonaisuuksiksi on meneillään oleva kehityskulku. Tässä mielessä kulttuurien tutkimuksen ryhmään kuuluvien oppialojen yhteinen teos on ajankohtainen, sillä se palvelee oppiaine ja -alakokonaisuuksia, mutta erottuu yhteiskuntatieteellisemmästä laadullisen tutkimuksen menetelmäperinteestä. Se myös tiivistää kulttuurien tutkimuksen logoksen, tiedon tuottamisen periaatteet ja menetelmät. Tämä nostetaan esiin myös teoksen johdannossa (s. 10). Aiemmista teoksista esimerkiksi Korkiakangas et al. toimittama *Polkuja etnologian menetelmiin* (2005) on kattava etnografisen tutkimuksen menetelmäteos, mutta sen ilmestymisestä on jo lähemmäs 20 vuotta, eikä se näin ollen vastaa enää tuoreempiin digitalisaation tai vaikkapa lainsäädännön kysymyksiin. Sen lisäksi arvioitavan teoksen tuoreet tutkimusesimerkit valaisevat lukijalle viimeaikojen kulttuurien tutkimuksen teemoja.

Perustietoa, uutta tietoa ja hiljaista tietoa

Erityisen tärkeänä nostan esiin luvuista yliopistonlehtori Pilvi Hämeenahon ja väitöskirjatutkija Nina Väkeväisen ”Sensitiivisen tutkimusprosessin eettinen suunnittelu”, jossa käsitellään havainnollisesti ja soveltamiskelpoisesti erityisryhmien tutkimusta, tutkittavien oikeuksia, vaikutusten arviointia sekä tutkimuksen suunnittelua näitä silmällä pitäen. Luvussa pohdiskellaan ansiokkaasti eri ihmisryhmien oikeuksia osallistua tutkimuksiin sekä niitä haasteita, joita tutkijat kohtaavat esimerkiksi suostumusten ja tutkimuksesta informoinnin suhteen.

Toinen varsin tarpeellinen luku on Fingerroosin ja informaatikko Marja Kokon ”Tutkimusetiikka ja hyvä tieteellinen käytäntö”, jossa EU:n ja Suomen tietosuojalakien esittely on tehty yleistajuisesti ja tiiviisti sekä kytketty laajempiin tutkimuseettisiin käytäntöihin. Näiden asioiden parissa painivat ohjaajat, väitöskirjatutkijat ja perusopiskelijatkin opinnäytteitä tehdessään. Tutkimusetiikan lisäksi kirjassa käsitellään monia muita tutkimuksen tekemisen perusasioita. Esimerkiksi kirjan neljäs osa pureutuu erilaisiin aineistoihin ja analyysimenetelmiin. Kun kirjaa käytetään vaikkapa oppikirjana, jälkimmäinen on erityisen tärkeää tuoda esiin, koska etnografisen ja muun kulttuurientutkimuksen aineiston analyysi jää helposti irtonaiseksi tai päätelmät esitetään ilman kuvausta analyysimenetelmistä ja -prosesseista. Analyysiprosessin läpinäkyvyys ei muun muassa varhaisemmissa etnografisissa tutkimusraporteissa ole ollut itsestään selvää. Tähän tarpeeseen on toki vastannut jo Jukka Jouhkin ja Tytti Steelen vuonna 2016 toimittama teos *Etnologinen tulkinta ja analyysi, kohti avoimempaa tutkimusprosessia*, joka keskittyy analyysiin, vaikka sivuaakin joiltain osin myös muun muassa tutkimuskenttää ja -etiikkaa. Nyt arvioitavassa teoksessa analyysi näyttäytyy erottamattomammin osana koko tutkimusprosessia.

Kirjasta löytyvät myös haastattelututkimuksen tai vaikkapa etnografisen kirjoittamisen luvut, joista on jo aiemmin kirjoitettu paljon. Esimerkiksi teoksessa Lappalainen et al. 2007 toimittamassa *Etnografia metodologiana: lähtökohtana koulutuksen tutkimus* -teoksessa käsitellään kenttää, analyysia ja etnografista kirjoittamista. Vaikka osa aiheista toistuu jo lukuisissa muissakin menetelmäteoksissa, niin tässä kirjassa on saatu sanallistettua paljon sellaista tutkimuksen hiljaista tietoa, josta ei ole kirjoitettu näin kokonaisvaltaisella otteella missään muualla. Tähän sisältyvät esimerkiksi arkipäiväiset, tutkijan työhön liittyvät oivallukset vaikkapa tutkimusprosessin jakamisesta vaiheisiin ja viemisestä kalenteriin tutkimuksen edistämiseksi aikataulussa Outi Fingerroosin ja Laura Starkin luvussa (s. 410), tai autoetnografisen tutkimuksen oman äänen löytämistä ja tuottamista kuvaavat kokemukset ja oivallukset Hannu Sirkkilän luvussa (s. 263–264). Kuvaavasti hiljaisen tiedon käsitteestä löytyy myös oma tietolaatikkonsa (s. 382). Näihin lukuihin on saatu tuoretta kulmaa juuri tutkijoiden omien kokemusten sekä tutkijan arjen käytäntöjen ja oivallusten kuvausten avulla. Tämä ei esimerkiksi etnologiatieteiden menetelmäoppaissa ole uusi keksintö, mutta erilaista tutkimusta eri paikoissa tekevien, lähtökohdiltaankin heterogeenisten tutkijoiden kokemusmaailma antaa samaistuttavaa kosketuspintaa ja ymmärrystä tutkimuksen tekemisestä.

Erilaisia vähemmistöjä edustavien tutkijoiden näkökulmat olisivat kiinnostavia, mutta lukijana ymmärrän Suomalaisen tiedemaailman realiteetit. Valtaosa tutkijoistamme

ovat kantaväestön edustajia, ja suomalaista kulttuurien tutkimuksen kenttää suomeksi luotaava teos ei välttämättä saa edes yrityksistä huolimatta moninaisempaa kirjoittajajoukkoa. Kirjaan on kuitenkin saatu koottua kirjoittajia monista eri instituutioista, tutkimustraditioista ja tutkijasukupolvista.

Teos muodostaa onnistuneesti koherentin kokonaisuuden. Kirjan suuren kirjoittajamäärän huomioiden lukujen tyyli ja tiedolliset sisällöt on saatu yhtenäistettyä hyvin, tästä yleisesti ottaen voitaneen kiittää kirjan toimittajia.

Käsikirja kaikille ihmistieteilijöille

Kirja on toimiva ja kattava kokonaisuus niin oppikirjaksi kuin käsikirjaksi tutkimusentekoon. Sen voi lukea kokonaan ja hankkia kattavan kuvan kulttuurientutkimuksen menetelmistä, tutkimuksesta ja aihepiirin kirjallisuudesta yleisellä tasolla. Sitä on mahdollista lukea myös valikoiden vastaamaan suppeampiin tietotarpeisiin esimerkiksi tutkimusetiikasta tai vaikkapa audiovisuaalisista kenttätutkimusmenetelmistä. Teoksessa käsitellään uutena varsinkin tuoreen tietosuojalain mukanaan tuomia velvoitteita tutkijoille, mutta siinä tehdään myös menetelmällisesti uusia avauksia tai ainakin uudelleennostoja, kuten aistietnografia tai kategorianalyysi. Kirjassa käydään läpi myös digitalisaatioita sekä aineistojen että menetelmien näkökulmista.

Kulttuurien tutkimuksen menetelmät on onnistuneesti päivitetty teos suhteessa aiempiin muun muassa etnologiantieteiden menetelmäteoksiin, mutta myös kokonaisvaltaisempi sen sisältämien alojen ja suuntausten suhteen. Tämä heijastelee yleistä tendenssiä ylipäättään laajempiin oppiaineryhmiin ja tarpeeseen saada yhä useamman alan kattava menetelmäteos pääsykoe- ja oppikirjaksi sekä tutkimusoppaaksi.

Suosittelen kirjaa kaikille ihmistieteilijöille. Teos voi vanhentua joiltain osin muutamassa vuodessa, jolloin mahdolliset uudet painokset vaativat päivittämistä, mutta tämä on vääjäämätöntä, jos käsitellään teknologiaa, lainsäädäntöä tai vaikkapa digitaalista toimintaympäristöä.

FT Tiina Käpylä, Turun yliopisto, Historian, kulttuurin ja taiteiden laitos, musiikkitiede.

Viitteet

[1] Teos on avoimesti luettavissa osoitteessa: <https://doi.org/10.21435/tl.274>.

Kirjallisuus

Lappalainen; Sirpa, Pirkko Hynninen, Tarja Kankkunen, Elina Lahelma & Tarja Tolonen toim. 2007. *Etnografia metodologiana: lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Vastapaino: Tampere.

Jouhki, Jukka & Tytti Steel toim. 2016. *Etnologinen tulkinta ja analyysi. Kohti avoimempaa tutkimusprosessia*. Ethnos-toimite 18. Helsinki: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry.

Korkiakangas, Pirjo, Pia Olsson & Helena Ruotsala toim. 2005. *Polkuja etnologian menetelmiin*. Ethnos-toimite 11. Helsinki: Ethnos.